

ÜNİVERSİTE YAYINLARININ DAĞITIM VE SATIMI (*)

Prof. Dr. Yaşar KARAYALÇIN

1. Türkiye'de yayın kongreleri. - 2. Üniversite yayınları. - a) Çeşitleri ve özellikleri. - 3. b) Ortak süreç ve sorunlar. - 4. Yasalar bakımından durum. - a) Gelir Vergisi Kanunu. - 5. b) Üniversiteler Yayın Yönetmeliği. - 6. c) Üniversiteler Kanunu. - 7. İlkeler ve planlama bakımından durum. - 8. Pazarlama - a) Genel olarak. - 9. b) Birinci Yayın Kongresinin önerisi. - 10. c) Bugünkü durum : a') Millî Eğitim Basımevi Döner Sermayesi. - 11. b') Devlet Kitapları Mütedavil Sermayesi. - 12. c') Yetkili satıcılar ağı. - 13. Üniversite yayınlarında pazarlama. - 14. Satış fiyatı. - 15. Parasız dağıtım. - 16. Sonuç.

1. **Türkiye'de yayın kongreleri:** Türkiye'nin yayın hayatıyla ilgili konuların hemen hepsi toplu olarak ilk defa Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 1939 yılında 1 - 5 Mayıs'da toplanan *Birinci Türk Neşriyat Kongresi*'nde ele alınmış ve tartışılmıştır.

Birinci Kongreden 36 yıl sonra, 1975 yılında toplanan *İkinci Yayın Kongresi*'nde Türk yayın hayatının çeşitli problemleri üzerinde durulmuştur.

Birinci Kongreye verilen raporlar, müzakereler, komisyon raporları, teklifler ve bu kongre hakkında basında çıkan yazılar 412 sayfalık bir kitap halinde aynı yıl basıldığı halde¹ aradan 6 yıl geçmesine rağmen İkinci Yayın Kongresi'yle ilgili çalışmalar kitap haline getirilerek yayınlanmamıştır.

(*) Kültür Bakanlığı tarafından 15 - 17 Haziran 1981 tarihinde düzenlenen kitap sempozyumu'na sunulan tebliğ.

¹ Birinci Türk Neşriyat Kongresi Raporları. Teklifler, müzakere zabıtları 1939.

İkinci Yayın Kongresi'ne sunduğum «*Üniversitelerimizin yayın siyasi ve yasalar*» başlıklı tebliğde² üniversitelerimizin yayın sorunları genel olarak incelenmiştir.

Bu tebliğin konusu olan üniversite yayınlarının dağıtım ve satım, İkinci Yayın Kongresine sunduğum tebliğde de ele alınmıştır. 6 yıl önce anahatlarıyla işlediğim konuları bu defa, 6 yıl içindeki gelişmeleri de gözönüne alarak ve gerektiği oranda ayrıntılara girerek inceleyeceğim.

Bu çeşit toplantıların gayesi sorunları ortaya koymak, çözümleri göstermek, tartışmak ve uygulamaya dönük olumlu sonuçlar çıkarmaktır.

Tebliğimde konuyla ilgili sorunları ortaya koymaya ve çözümleri göstermeye çalışacağım. Üniversite yayınlarının dağıtım ve satımıyla ilgili olarak bu tebliğden sonra yapılacak tartışmalar ve sorulacak suallerle konulara açıklık geleceği kanaatindeyim. Soruları cevaplandırmaya çalışmak, tebliğ sahipleri için zevkli bir vazifedir.

2. Üniversite yayınları : a) Çeşitleri ve özellikleri : Üniversite yayınları mahiyet bakımından a) ders kitapları, b) kültür, bilim ve meslek hayatına katkısı olan eserler olmak üzere iki kısma ayrılırlar.

Pazarlama gücü açısından da bu ayırım önemlidir. Ders kitapları, özellikle öğrenci sayısı yüksek fakültelerde kolaylıkla satılmakta ve yapılan yatırımı kısa sürede çıkartmakta, hattâ kâr getirebilmektedir. Bu çeşit kitaplar döner sermaye ile yayınlanabilen ve döner sermaye ile yayınlanması gereken eserlerdir.

Öğrencilere veya geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmeyen; fakat ülkenin kültür, bilim ve meslek hayatını zenginleştiren, getirdiği katkıları dolayısıyla yayınlanması gereken eserlerde Devletin mali desteği şarttır.

² A. Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 32 (1976), sa. 1 - 4, s. 17 - 39. Bu konular ayrıca aşağıdaki yazılarımda ele alınmıştır :

— Bir «dağıtım ve satım şirketi» kurulmalıdır. Forum, 15 Haziran 1963 s. 10 - 12.

— Yayın hayatında plânsızlıktan neler kaybettik, Forum, sa. 225, 15 Ağustos 1963, s. 11 - 13.

— Fikir ve yayın hayatımız bakımından Gelir Vergisi Kanunu, Forum, sa. 211, 15 Ocak 1963, s. 12 - 13.

— Yeni tasarımlar ve ele alınmayan temel konular, Yeni Gazete, 13 Mart 1970 (Bu yazılar «Meseleler ve Görüşler» adlı kitabımda da yayınlanmıştır : I, 1965 s. 12 - 24, II, 1972, s. 28 - 32).

Üniversitelerimizin yayın siyaseti, Milliyet 26 Ekim 1974.

İkinci Yayın Kongresi yaklaşırken, Milliyet 20 Ocak 1975.

Bu yayınlarda verimlilik (yatırılan sermayenin arttırılması, hiç olmazsa benzer yeni yatırımlar için çıkartılması) değil, katkılar önemlidir.

Üniversiteler Kanunu (m. 74) ve Ankara (m. 2) ve İstanbul (m. 3) Üniversiteleri Döner Sermaye İşletmeleri Yönetmelikleri, Maliye Bakanlığının olumlu mütalâası alınmak suretiyle üniversitelerde yetkili organın teklifi ve Üniversite Senatosunun kararı üzerine bir yönetmelikle *döner sermaye* kurulabileceğini kabul etmiştir.

Ders aracı olarak kullanılan kitap ve teksirleri öğretim üyelerinin kendi hesabına bastırmaları yasağı (Üniversiteler Kanunu m. 57) dolayısıyla bu eserlerin zamanında ve yeteri kadar bastırılması ve öğrencilerin istifadesine sunulması sorumluluğunu Devlet ve üniversiteler üzerine almıştır. Fakat bu amaçla üniversite bütçelerine konulan ödenekler yetersiz kalmış, uygulamada döner sermaye, dernek ve vakıf formüllerinden yararlanabilen fakülteler ders kitaplarını yayınlama görevlerini bir ölçüde yerine getirebilmişlerdir.

Maliye Bakanlığı yöneticilerinde döner sermaye konusunda izahı imkânsız olumsuz bir davranış görülmektedir. Bir fakültenin döner sermaye kurmasını Üniversite Senatosunun yetkisi dahilinde saymış olan Maliye Bakanlığı (27.4.1977 tarihli yazı) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde yayın işleri için kurulmasına Üniversite Senatosunca 5.2.1980 tarihinde karar verilen 50.000 liralık döner sermaye işlemlerini «Fakültenin ders notlarının teksir edilmesi işi, katma bütçeler içinde yer alan ve bu yolda düzenlenmesi gereken işlerden bulunduğu, ders kitaplarının basımının ise Üniversite Basımevi Döner Sermayesi işletmesinde yaptırılacağı, adı geçen işletmenin temel görevinin ders kitapları basmak olduğu gerekçesi» ile tasvip etmemekte ısrar etmektedir (16.2.1981 tarihli yazı). Basım ve yayım işlemlerinin birbirinden farklı olduğunu, sözkonusu Üniversite Basımevi'nin özel kesimden çok daha fazla para ile kitap bastığını ve Fakültemiz yayınlarını basıp yayabilecek güçte olmadığını Maliye Bakanlığının bilmemesi hayret edilecek bir husustur.

Kütüphane ve yayın hizmetleri için konulan ödenekler bütçede bir arada gösterildiğinden Türkiye'de Devletin, kamu kuruluşlarının, bu arada Üniversitelerin kütüphane ve yayın hizmetleri için ne kadar ödenek konulduğunu ve harcandığını kesin olarak tesbit etmek imkânsız görünmektedir.³

³ Karayalçın, agm., s. 27 - 28, 39.

3. b) Ortak süreç ve sorunlar : Üniversite yayınlarının kamu kesimi yayınları (Millî Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Akademiler vb.) ve özel kesim yayınları ile ortak süreç ve sorunları vardır.

Bir eser okuyucunun eline geçinceye kadar başlıca yazma, yayma, basma, dağıtma ve satma safhalarından geçer. Yazar, daktilograf, kâğıtçı, matbaacı, tashihçi, yayımcı, dağıtımcı ve en son olarak satıcı (kitapçı) bu süreç içinde yer alır.

Kitap yayımı malî açıdan bir yatırımdır. Özel kesimde yatırımı yapan yayımcı - yazar hakkını, kâğıt ve baskı giderlerini, taşıma giderlerini, dağıtım ve satım komisyonlarını ve kendi giderlerini çıkarttıktan sonra - bir miktar kâr sağlamayı da düşünür. Yayımcı için bir kitabın basılması kararı *riskli bir yatırım* kararıdır. Kitabın hiç satılmaması, umulduğu kadar satılmaması, tahmin edilen süreler içinde yeteri kadar satılmaması yayımcı için az veya çok malî sorunlar ve zarar sebebi olabilir.

Kamu kesiminde yayımcı, kitabın yayınlanması için koyduğu sermayeden değil kâr etmeyi, yatırılan paranın çıkartılmasını dahi düşünmeyebilir. Onun için önemli olan, kitabın yayınlanması ile sağlanacak sosyal fayda, başka deyimle kamu hizmetinin görülmesidir.

Amaç ne olursa olsun özel kesimde de, kamu kesiminde de satış amacıyla eser yayınlayan yayımcının :

- yazara ödenecek yazar hakkını,
- kâğıt, karton fiyatlarını,
- dizgi ve baskı giderlerini,
- taşıma giderlerini,
- tanıtma giderlerini,
- dağıtım ve satım komisyonlarını,
- kendi giderlerini,

gözününe alarak *gerçek maliyet* hesabını yapması, her halde karşılaştırma ve değerlendirmelerin gerçek maliyetler üzerinden yapılması gerekir.

Kamu kesiminde yayımcı kuruluş yöneticileri için kitabın fiyatının gerçek maliyetin altında tesbit edilmesi, basılan kitapların depoda yıllarca kalması, hiç satılmaması veya az satılması sadece meslek ve hizmet ahlâkı bakımından önemlidir. Devlet sermayesinin heder olması veya beklenen hizmeti ve verimi sağlayamaması dolayısıyla «riski» taşıyacak olan kendisi değil, ödeneği veren kuruluştur.

Üniversiteler de kamu kuruluşlarıdır. Üniversite yayınlarında da kamu kuruluşlarının yayınlarında görülen problemler vardır.

Üniversite yayınlarının pazarlanması konusuna geçmeden önce İkinci Yayın Kongresine 1975 yılında sunduğum tebliğde incelenen iki konuyu [(a) yasalar ve (b) ilkeler - plânlama bakımından durumu], son altı yıl içindeki gelişmeleri gözönüne alarak, özetlemekte yarar vardır.

4. Yasalar bakımından durum : 1975 yılında üniversite yayınlarını olumsuz etkileyen a) Gelir Vergisi Kanunu, b) Üniversiteler Yayın Yönetmeliği, c) Üniversiteler Kanunu idi.⁴ Bugün durum şöyle özetlenebilir :

a) Gelir Vergisi Kanunu : Yirmi yıl süren «insafsız, yazar ve yayın düşmanı, çalışmaları caydırıcı ve yayını cezalandırıcı bir vergi düzeni» ne Gelir Vergisi Kanununda 27.12.1980 tarihinde 2361 sayılı kanunla yapılan değişikliklerle son verilmiştir. Son değişikliklerin özellikleri şunlardır :

— Telif kazancı istisnası 1963 yılındanberi 10.000 lira iken bu kanunla 200.000 liraya çıkartılmıştır (m. 18).

— Yıllık beyanname verme ve müterakki vergiye tabi olma sınırı — telif kazancı açısından 20.000 liradan— 2 milyon liraya çıkartılmıştır (m. 87).

Bu değişikliklerin genel olarak fikir ve yayın hayatımız bakımından canlandırıcı, özendirici bir etkisi olacağına şüphe yoktur.

Ancak karısı yazar olan erkeğin bu sınırların aşılması halinde gelirleri birleştirerek tek beyanname vermek ve toplam gelir üzerinden müterakki vergi ödemek (m. 93) mecburiyetinde kalması mahzuru, yeri değişikliklerle de ortadan kaldırılamamıştır.

Telif kazancı istisnasına kitap niteliğindeki eserler ile fakülte, akademi ve yüksek okullarca yayımlanan bilimsel mahiyetteki makalelerden elde edilen hasılat girmektedir. Kitap niteliğinde olmayan eserler (bilimsel mahiyette olmayan makaleler, reklâm metinleri vs.) ile mevcut bir kanun metninin veya anonim bir eserin aynen veya kitabın hâkim unsurunu teşkil edecek biçimde basılması ve satılmasından elde edilen gelirler bu istisna dışında bırakılmıştır (Millî Güvenlik Konseyi S. Sayısı 76, s. 9, Gelir Vergisi Tebliği, RG. 31.1.1901 s. 3 - 4). Telif hakları açısından

⁴ Karayalçın, agm., s. 25 - 37.

yapılan bu ayırımın Devlete gelir sağlamak bakımından önemli olmadığını ve kültür siyaseti bakımından da isabetle olmadığını belirtmek isterim.

5. b) Üniversiteler Yayın Yönetmeliği: Üniversiteler Kanununa tabi bütün üniversitelerde uygulanacak «Üniversiteler Yayın Yönetmeliği» Üniversitelerarası Kurul tarafından kabul edilip 18 Nisan 1974 tarihli Resmî Gazetede yayınlanınca üniversite çevrelerinde tepki ile karşılanmıştı. İkinci Yayın Kongresine sunduğum tebliğde bu Yönetmelik hükümlerini değerlendirirken kullandığım ifadeyi (agm. s. 33 par. 4) Üniversitelerarası Kurul, hakkımda disiplin soruşturması açılmasını gerektirecek mahiyette bulmuştu. Gelir Vergisi Kanunu ile Üniversiteler Yayın Yönetmeliği hükümleri tebliğimin verildiği 1975 yılında üniversitelerin yayın faaliyetlerini destekleyici değil, köstekleyici mahiyette idi. Üniversite içinden yapılan ağır, fakat haklı tenkitler olumlu sonuçlarını vermiş; önce 17.6.1976 ve 22.5.1978 tarihli Resmî Gazetelerde yayınlanan değişiklikler yapılmış, sonra bu Yönetmeliğin bazı maddelerini değiştiren Yönetmelik 10 Haziran 1980 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmıştır.

Yapılan değişikliklerin önemli bir kısmı, tebliğde yer alan önerilerimiz yönündedir :

a) Yazar hakkı Türkçe veya yabancı dildeki telif yayınlarında 50 liradan 200 liraya, çevirilerde 35 liradan 140 liraya çıkartılmıştır (m. 7 I a, b).⁵

1974 - 1980 döneminde 2000 nüshadan fazla basılacak eserlerde sadece % 10 fazla ödeme yapılırken, son değişiklikle her fazla 1000 nüsha için % 50 fazla ödeme yapılabileceği kabul edilmek suretiyle baskı adedi ile yazar hakkı arasında bir denge kurulmaya çalışılmıştır (m. 9 f 4); fakat bu ödemelerin yazar hakkının % 100'ünü geçemeyeceği belirtildiği için 4000 nüshadan fazla olan baskılar yazar için mali bakımdan avantajlı olmaktan çıkartılmıştır.⁶

⁵ Yazar hakkını enflasyona göre değiştirmek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı (RG. 14 Mayıs 1980), Ankara İTİA (RG. 24 Ağustos 1980) ve Maliye Bakanlığı (RG. 24 Aralık 1980) Devlet memurları aylık kat sayısı ile çarpılacak göstergeler usulünü tercih etmiştir.

⁶ Bu konuda tebliğimizde yer alan öneri şöyle idi (agm. s. 39) :

- Yazar hakkı bir eserin bin adet basılması karşılığı olmalı; bir eserin baskı sayısı daha fazla olursa yazar hakkı o oranda artmalı, bin adet kitabın yazar hakkı peşin; binin üstündeki kitapların yazar hakkı ise altı ayda veya yılda bir defa ve satılan kitap sayısına göre ödenmelidir.
- Bir eserin birinci baskısı ile ikinci ve sonraki baskıları arasında yazar hakkı bakımından bir fark olmamalıdır.

Birinci baskıdan sonraki baskılarda yazar hakkının 2/5'i yani % 40'ı ödeneceği kabul edilmişti; 1976 yılında yapılan değişiklikle (RG. 17.6.1976) bu oran 3/5'e yani % 60'a çıkartılmıştır.⁷

b') Dergilerde yayınlanan orijinal makalelerin 20 itibarı sahfesinden fazlasına ödeme yapılamayacağı kabul edilmişti; bu sınır yeni yönetmelikte 30 itibarı sahifeye çıkartılmıştır (m. 7, I. d).⁸

c) Akademik yükselmelere esas olan yayınlar (doktora, doçentlik, profesörlük tezleri...) için hiç bir şekilde yazar hakkı ödenmez hükmü (m. 12), ortaya konulan çeşitli mahzurlarına rağmen (agm. s. 31, 22 - 23) yeni Yönetmelikte değiştirilmemiş, ancak ders kitapları ve teksirler dışındaki yayınlar hakkında üniversitelerin ayrı yönetmelikler veya Senato esasları kabul edebilecekleri belirtilmek suretiyle bu konuda bir esneklik getirilmiştir (m. 3 f 3, 2).

6. c) Üniversiteler Kanunu : 1946 yılında kabul edilen 4936 sayılı Üniversiteler Kanununda ve bu Kanunda değişiklik ve ilâveler yapan kanunlarda «ders aracı olarak kullanılan kitap ve teksirlerin öğretim üyeleri ve yardımcıları tarafından kendi hesaplarına bastırılmayacakları» hakkında bir hüküm yoktu.

«Kitap ticareti ve sömürüsü» sloganlarının etkisi ile 1973 yılında kabul edilen 1750 sayılı Üniversiteler Kanununa halen yürürlükte bulunan 57 nci madde girdi.

«İki yıl içinde üniversite tarafından bastırılmıyan kitapları öğretim üyeleri kendileri bastırabilirler» (m. 57 f 2) hükmü ödenek yetersizliği ihtimaline göre kabul edilmiş bir istisna idi. Ders kitapları ve öğrenciler açısından iki yıl beklemenin söz konusu olamayacağını bu istisnayı kabul edenler kavrayamamışlardır.

Doğru çözüm, özel olarak bastırılacak kitapların satış fiyatını genel ve objektif esaslara bağlamaktır.⁹

Gelir Vergisi Kanunu, Üniversiteler Yayın Yönetmeliği, Üniversiteler Kanununun 57 nci maddesi ve yetersiz yayın ödenekleri üniversitelerin

⁷ Tebliğimizde bir eserin birinci baskısı ile sonraki baskıları arasında yazar hakkı bakımından bir fark olmaması gerektiği görüşü savunulmuştur. Çünkü fikir ve sanat eseri onu meydana getirenin manevî sermayesidir. İki baskı arasında azalan yazar hakkı dolayısıyla ortaya çıkacak farkın yayıncıya ait olması için haklı bir sebep yoktur (agm. s. 34, 39'a bak).

⁸ Bu konudaki tenkit ve tekliflerimiz için agm. s. 31 - 32 ve 38'e bak.

⁹ Karayalçın, agm., s. 28 - 30, 38.

yayın faaliyetini ciddi şekilde aksatmış; üniversite öğretim üyeleri de genel olarak bu ortamda ve şartlarda kitap yazmanın ve yayınlamanın anlamsız olacağı sonucuna varmışlardır.

Başbakanlıkta incelendiğini duyduğumuz yeni tasarıda bu konunun nasıl ele alındığını ve düzenlendiğini bilmiyoruz.

*
**

Üniversite yayınlarının pazarlanmasıyla ilgili özel bir hüküm 4936 veya 1750 sayılı Üniversiteler Kanununda yer almamıştır. Genel hükümlere dayanarak üniversiteler —Üniversite Basımevi gibi— üniversite yayınevleri de kurabilirlerdi. «Üniversite Yayın Yönetmeliği» nde pazarlama konuları yer almamıştır. Yöneticilerin ilgisi ve gücü oranında bir çözüm aramış ve geliştirmiş fakülteler yanında, pazarlama konusunun farkında bile olmayan fakülteler de vardır ve bunların sayısı hiç de az değildir.

Bu bakımdan Üniversiteler Kanununa üniversitelerin kendi yayınlarını pazarlama ve diğer üniversitelerin ve ilgili kuruluşların yayınlarını satmak amacıyla her üniversitenin bir *Üniversite Yayınevi* açacağını öngörecektir bir hükmün konulması gerektiği İkinci Yayın Kongresi'ne sunduğum tebliğde (s. 20 - 21) ve ilgili kurul ve komisyonlarda belirtilmişti. Başbakanlıkta incelenmekte olan ve resmen açıklanmamış bulunan tasarıda bu konunun ele alınıp alınmadığını bilemiyorum.

Yasalar bakımından durumu özetledikten sonra ilkeler ve planlama bakımından durumu da kısaca belirtmek istiyorum.

7. İlkeler ve plânlama bakımından durum : Birinci Neşriyat Kongresinde bilim ve üniversite yayınları konusunda yeteri kadar durulmamıştır. Ancak bu kongrede ele alınan iki konuya dikkati çekmek isterim:

a) Bin yıllık yazı, ikiyüz yıllık basım aracı olan Arap alfabesinin yerini 1928 yılında Lâtin alfabesine dayanan yeni Türk harfleri alınca Türk fikir ve kültür hayatında bir bölünme ve kesinti ortaya çıkmıştı. Bu kesintinin mahzurlarını gidermek için beşer yıllık iki ayrı plan ve program yapılması ve her yıl yayın alanına ayrılacak ödeneğin % 15'inin bu eserlerin basılmasında kullanılması teklif edilmişti. Arap harfleriyle basılmış eski önemli eserlerin Türk harfleri ile yayınlanması projesi sonradan geliştirilmemiş ve uygulanmamıştır. Gerek özel yayınevleri, gerek kamu kuruluşları tarafından bu alanda yapılan yayınların yeterli olduğu söylenemez. Boşlukların biran evvel doldurulması ve kesintinin ortadan kalkması için Türk harfleriyle yeniden basılması önerilmiş olan kitap listelerinin tekrar ele alınması, bugüne kadar basılmamış olanların

en kısa zamanda yayınlanmasını sağlayacak bir program ve işbölümü yapılması gerekir.

b) Türkçeye çevrilecek genel klâsik eserler Birinci Neşriyat Kongresinde ele alındığı, Tercüme Bürosunun kurulması ve klâsik eserlerin yayınlanmasıyla bu proje büyük ölçüde gerçekleştiği halde *bilim klâsiklerinin ve önemli diğer bilim eserlerinin* Türkçeye çevrilmesi yolunda o zaman İstanbul Üniversitesinin yaptığı teklif —bu eserler “peyderpey tercüme ettirilmekte bulunduğu” gerekçesi ile— gözönüne alınmamış ve İstanbul Üniversitesinin bu yoldaki çalışmaları da bir kaç eser yayımlandıktan sonra durmuştur.

İkinci Yayın Kongresinde kültür ve bilim hayatımızla ilgili yayınlara hâkim olacak ilkelerin tartışılması, açıkça karara bağlanması, beşer yıllık yayın ve çeviri programlarının yapılması, bu programları gerçekleştirmekle görevli kuruluşların, görev alanlarının ve işbirliği esaslarının Millî Eğitim ve Kültür Bakanlıklarının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından tesbit ve ilân edilmesiyle ilgili önerilerim¹⁰ de tartışma ve karar konusu olmamış, son 5 - 6 yıl içinde de bu konu üzerinde durulmamıştır.

«Üniversitelerimizin yayın siyasetinde *yakın hedef* Türk yüksek öğrenim gençliğinin ve meslek çevrelerinin milletlerarası standardda eserlere yeter sayıda sahip olması, *asıl hedef* ise Türkçenin, gerek Türk yazarlarının eserleri ile, gerek Türkçeye kazandırılmış yabancı eser çevirileri ile bir bilim ve kültür dili düzeyine yükseltilmesidir» (agm. s. 19). Bu hedeflerin iyi bir planlama, Devletin desteği ve ilgili kuruluşlar arasında işbölümü ve işbirliği ile gerçekleştirilebileceği kanaatindeyim. Türkiye’de bu hedefleri gerçekleştirebilecek yeterli potansiyel ve kaynak vardır.

8. Pazarlama : a) **Genel olarak :** Nüfus artışı, gelir, kültür ve bilgi düzeyinin yükselmesi, genel olarak, kitaba ve dergilere olan talebi artırmıştır.

Yüksek öğretim alanında öğrenci sayısının artması, bir kitabın başka fakülte veya yüksek okullarda da okutulması üniversite yayınları arasında ders kitaplarına olan talebi artıran başlıca unsurlardır. Yüksek düzeyde meslek kitaplarına olan talep de ilgililer arasındaki rekabet, meslek ve bilgi düzeyinin yükselmesi gibi sebeplerle de artmaktadır. Ders kitapları alanında olsun, bilimsel yayınlar açısından olsun üniversite yayınlarına karşı artan talep pazarlama sorunlarına yeni boyutlar getirmiştir. Üniversite yayınlarının Türkiye düzeyinde iyi bir şekilde pazarlanması halinde talebin daha çok artacağı da beklenmelidir.

¹⁰ agm. s. 18 - 21’e bak.

Kitaba olan talebin artması; baskı sayısının yükselmesi, maliyetin düşmesi, yayım için yapılan yatırımın ölü bir yatırım olmaktan çıkması, özellikle ders kitapları alanında kârlı bir yatırım halini alması demektir. *İyi bir pazarlamadan hem yayımcı, hem yazar, hem de okuyucu yararlanacaktır.*

Üretici ile alıcı arasında genel olarak toptancı, yarı toptancı ve perakendeci yer alır. Pazarlama ağı başlıca iki modele göre geliştirilebilir : a) Toptancı - yarı toptancı - perakendeci modeli. b) Tek satıcı modeli. Kitap pazarlamasında da pazarlama ağı a) yayımcı - dağıtımçı - perakendeci modeline veya b) yayımcı - bölgelerde tek satıcı modeline göre oluşturulmaktadır. Üretici ile aracılar arasındaki ilişkilerin sürekli ve araçları tatmin edecek düzeyde olabilmesi için bölgede tekel hakkı veren tek satıcılık modeli tercih edilmektedir.

Modellerin tercihinde çeşitli faktörlerin rolü vardır. Posta ile taşıma ücretlerinin yükselmesi ödemeli direkt kitap satışlarını olumsuz etkilemekte ve kitapların büyük ambalajlar içinde tren, kamyon vs. ile gönderilmesine sebep olmaktadır.

Yayımcının, kredili olarak veya emanet usulüyle satışa sunduğu kitapların tutarını zamanında dağıtımçı veya kitapçıdan tahsil edebilmesi; dağıtımçıya kitap veya verilecek komisyon (başka deyimle iskonto) oranı kitap pazarlamasının iki önemli sorunudur.

9. b) Birinci Yayın Kongresinin önerisi : Yayınlanan kitap ve dergilerin tanıtılmasındaki yetersizlik, bayi teşkilatının bir çok yerlerde bulunmaması, bayilerin sattıkları eserlerin paralarını zimmetlerine geçirmeleri, kâğıt fiyatlarının pahalılığı, posta ücretlerinin pahalılığı, sürüm azlığına dayanan pahalılık «satış işlerinin yolunda gitmemesinin sebepleri» olarak Birinci Neşriyat Kongresinde belirtilmiş ve bütün kitapçıların ortak olacağı bir “*yayın şirketi*” kurulması önerilmişti.

Şirket belediye teşkilâtı bulunan her yerde birer satıcı bulacak, ortak —kitapçılar veya ortak olmayan ajanlar şirketin dağıttığı kitapları başkalarından alamıyacaklar, Millî Eğitim Bakanlığı yayınlarını % 30 komisyonla tek satıcı olarak bu şirkete verecekti. Diğer kamu kuruluşları yayınları için de benzer bir çözüm sağlanmaya çalışılacaktı.¹¹

Birinci Neşriyat Kongresi'nde benimsenen bu «yayın şirketi» projesi gerçekleşmemiştir.

¹¹ Karayalçın, Bir “Dağıtım ve Satım Şirketi” kurulmalıdır. Meseleler ve Görüşler 1965, s. 19; Forum, sa. 221 (15 Haziran 1963, s. 10 - 12).

10. c) Bugünkü durum : a') Millî Eğitim Basımevi Döner Sermayesi : Millî Eğitim Bakanlığında basım ve yayım işleri iki ayrı döner sermaye halinde yürütülmektedir.

«Devlet Kitapları Mütedavil Sermayesi» yayım, dağıtım ve satım hizmetlerini üzerine almıştır. Basılmasına karar verilen eserlerin baskı işlemlerini «Devlet Kitapları Mütedavil Sermayesi», «Millî Eğitim Basımevi Döner Sermayesi» ne vermekte; basılan eserlerin dağıtım ve satımı yine «Devlet Kitapları Mütedavil Sermayesi» tarafından yapılmaktadır.

1979 yılında 5.9 milyon lira sermayesi olan Millî Eğitim Basımevi Döner Sermayesi aynı yıl 6.9 milyon lira kâr etmiştir, genel gelirler toplamı 148,3 milyon liradır.

11. b') Devlet Kitapları Mütedavil Sermayesi : Okul kitaplarının Millî Eğitim Bakanlığınca bastırılması esaslı 1926 yılında 823 sayılı Kanunla kabul edilmişti. 1933 yılında yayınlanan 2133 sayılı kanunla 1926 - 1930 bütçeleriyle ayrılan ödenekler ve ayrıca 1087 sayılı kanunla ilmi ve mesleki kitap ve mecmuaların yayınlanması için 1928 - 1930 bütçeleriyle verilen mütedavil sermayeler «Devlet Kitapları Mütedavil Sermayesi» adı altında birleştirilmiştir.

7 Şubat 1939 tarihinde (1. Neşriyat Kongresinden üç ay önce) bu kanunun 3 üncü maddesinde değişiklik yapılmış ve Bakanlığa «bu kitapların yayılmasını ve satılmasını kolaylaştırmak için her türlü ücret ve masrafı bu iskontolardan karşılamak üzere, icabı halinde ve lüzum göreceği yerlerde *kitap depoları ve satış mağazaları açmak*» yetkisi verilmiştir.

M.E.B. *Yayınevleri* bu yetkiye dayanarak kurulmuştur. 1974 yılına kadar sayısı 24 olan *Yayınevleri* bu tarihte Türkiye ölçüsünde örgütlenmiştir. Personel ücretleri 1974 yılındanberi genel bütçeden karşılanan M.E.B. *Yayınevleri* Devlet Kitapları Mütedavil Sermayesi içinde yer almıştır.

«Mütedavil sermayeye maledilen kitaplardan satışa çıkarılmasına Maarif Vekâletince müsaade olunmayan kısmı sermayeden tenzil olunur» hükmü (m. 2 f 1)¹² 1933 yılına ait özel ve geçici bir hüküm sayılmayarak

¹² Bu hükmün gerekçesi şudur : «Maarif Vekâletince tabedilmiş veya telif hakkı verilerek satın alınmış olan kitapların Türk harflerinin kabulüne dair olan kanunun neşrinden sonra satılmalarına Hükümetçe müsaade edilmeyenlerin mevzu kıymetleri üzerinden bu sermayeden tenzil edilmesi zaruridir» (Bütçe Encümeni Matzabatası 1.IV.1933, S. Sayısı 106, s. 2 «TBMM Zabıt Ceridesi, C. 14 (1933) 15. İnkad eki»).

geniş yorumlanmış ve uygulanmıştır. Böylece sık sık değiştirilen ders kitapları dolayısıyla döner sermaye 99 milyondan [7380 (1959) ve 1733 (1973) sayılı kanun] 1979 yılında 12.7 milyon liraya inmiştir. Buna karşılık bu döner sermayenin bilânçosunda aynı yıl 92,8 milyon lira kâr ettiği görülmektedir. Döner sermayenin 1979 yılı genel gelirler toplamı ise 231.3 milyon liradır.

12. c) Yetkili satıcılar ağı: Millî Eğitim Bakanlığı yayınlarının Türkiye'nin her tarafında satışa sunulmasını M. E.B. Yayınevleri ile sağlamak imkânsızlığı karşısında Bakanlık Türkiye'de yetkili satıcılar yolu ile etkili bir pazarlama ağı kurmayı tercih etmiştir.

25 Nisan 1981 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan «Millî Eğitim Bakanlığı Basılı Eğitim ve Öğretim Malzemeleri Satış İşleri Yönetmeliği» ile Bakanlık yayınlarının ve yararlı diğer eserlerin yurt içinde ve dışında toptan ve perakende satış işleri düzenlenmiştir.

Bakanlık yayınlarının satıcısı olmak isteyen kitapçılar iyi hal ve şöhret sahibi olduğunu belirten güvence belgesi, yayınların üzerine konulmuş fiattan fazlasına satmama ve sattırmama taahhüt eden noterden tasdikli yüklenme senedi ve ticarî uğraş belgesi ile Bakanlığa müracaat edeceklerdir. Satış izni alan kitapçılar toptan satın aldıkları kitapları «kitaplık yaptıkları yörede ve kendi iş yerlerinde satmak mecburiyetindedirler. Kitaplar herhangi bir ilde satılmıyacağı gibi yurt dışına da çıkarılamaz» (m. 7).

Buna karşılık Bakanlık da izinli satıcı bulunan il, ilçe, bucak ve köylerden gelecek kitap siparişlerini —okul ve kültür kuruluşları siparişleri hariç (m. 10)— kabul etmiyecektir (m. 1 sf.). Böylece izinli kitapçıya kendi çevresinde tek satıcı olmak tekeli dolaylı bir şekilde tanınmaktadır.

Bir yerde birden fazla kitapçıya izinli satıcı belgesi verilip verilmeyeceği Yönetmelikle açıklanmamıştır.

Satıcı belgesi bulunan kitapçı Bakanlık yayınlarını satın almak için Devlet Kitapları Mütedavil Sermayesi Müdürlüğüne, bölge şefliğine, toptan satış yapan M.E.B. yayınevlerine müracaat edecektir.

Toptan satış *peşin* para ile veya *kredili* olabilir. Yeni yayınların tanınması ve süreli yayınların sürümü için *özel kredi hesabı ile satış şekli* de kabul edilmiştir (m. 13).

Kredili satış ancak ders ve alıştırma kitapları için mümkündür. Kredili satış en çok 180 gün vadeli bono ve banka teminat mektubu karşılı-

ğında yapılır. Üç defa bonosunu ödemedede gecikmiş olanlara kredili satış yapılmaz (m. 12).

Kitapçılara tanınan *komisyon* (kitap fiatı üzerinden yapılan iskonto) ders ve alıştırma kitaplarında % 20, bilim ve kültür eserlerinde % 25'dir. Aldıkları kitapları kitapçılık yaptıkları yerlere götürecek kitapçılara *taşımaya* giderlerine katkıda bulunmak üzere ayrıca % 5 ek iskonto yapılacağı da kabul edilmiştir (m. 9'a bak).

13. Üniversite yayınlarında pazarlama: Üniversite ve fakültelelere ayrılan ödenekle basılan eserlerin pazarlanması bu kuruluşlarda ciddi bir mesele olarak kabul edilmemiş ve kesin çözüm aranmamıştır. Üniversite veya fakülte ve hattâ bazan ilgili öğretim üyesi için önemli olan; kitabın basılması, bir miktarının ilgililere parasız olarak dağıtılması, ders kitabı ise öğrencilere satılması ve bir miktarının da bazı kitapçılarda görünmesidir. Geriye kalan yüzlerce, hattâ binlerce kitabın depolarda toz içinde çürümeye terk edilmesinden rahatsızlık duyanlar yok gibidir; rahatsız olanlar da çarkı çok defa başka türlü çeviremezler.

Bastıkları kitapları fakülte içinde öğrencilere veya kitapçılara bir memuru görevlendirerek sattıran fakülteler bulunduğu gibi öğrenciler için kitap satış bürosu açanlar, üniversite ve maliye bürokrasisi ve kırtasiyeciliğinden kurtulmak amacıyla dernek veya vakıf statüsünden yararlanan fakülteler de vardır.

Üniversite yayınlarının zamanında bütün ilgili çevrelere duyurulabilmesi, tanıtılabilmesi ve etkili bir pazarlama ağı oluşturulabilmesi için her üniversitede döner sermaye ile çalışacak bir yayınevi kurulması ve bu yayınevlerinin diğer üniversite ve bilim - öğretim kurumlarıyla işbirliği yaparak ders kitaplarının, kültür ve bilim yayınlarının okuyuculara en süratli bir şekilde sunulmasını sağlamaları gerekir. Bu amaçla Başbakanlıkta incelenmekte olan Üniversiteler Kanunu tasarısına özel bir hüküm koymakta yarar vardır. Ancak böyle bir hüküm olmadan üniversiteler, 74 üncü maddeye dayanarak, döner sermayeli yayınevleri kurabilirler. Tabii bunun için tebliğin başında temas ettiğim ve Maliye Bakanlığında çeşitli kademelerde yer etmiş bürokratik engelleri de aşabilmek lâzımdır.

Özel kesimde, büyük şehirlerde kitapçılar arasında açık bir *ihtisalaşma* görülmektedir. Kitabı basan fakültenin veya kurulacak yayınevinin dağıtımçıları (toptancıları) anlaşması ve eserlerin kitapçılara ulaştırılmasını dağıtımçıya bırakması bir çözüm olarak düşünülebilir. Ancak

özel kesimdeki ihtisaslaşmayı gözönüne alarak ve bu eğilimi desteklemek amacıyla, ilgili kitapçılara —Millî Eğitim Bakanlığı Yönetmeliğinde belirtilen esaslara benzer şekilde— yetkili satıcılık belgesi vermek ve onlarla —dağıtımçı aracılığı olmadan— direkt ilişkiler kurmak belki daha iktisadî, pratik ve başarılı sonuç verecek bir çözüm olacaktır.

Basım ve yayım kadar pazarlamaya da önem verildiği takdirde bu alanda yapılan yatırımların heder olmayacağı, elde edilecek gelirlerle yayınlanacak eser sayısının —Devlete ek yük olmadan— artırılabilceği kanaatindeyim.

14. Satış fiyatı: Üniversite yayınlarının perakende satış bedeli «maliyet bedeli + % 40» esasına göre tesbit edilir (ÜYY. m. 11) Yalnız dergilerin satış fiyatının maliyet tutarı gözönüne alınmaksızın Yönetim Kurulu tarafından tesbit edileceği kabul edilmiştir (m. 13). Ücretsiz dağıtım tabi eserler baskı sayısı dışında mütalâa edildiği için (m. 17 f 2) bunlar satış fiyatı tesbit edilirken (paydada) ayrıca gözönüne alınmayacaktır; başka deyimle ücretsiz dağıtılan kitapların giderlerini yayımcı fakülte karşılamış olacaktır.

Maliyet bedeli yazar hakkı, klişe, kâğıt, karton, dizgi, baskı ve cilt giderlerinden oluşur (m. 8).

Görülüyor ki satış fiyatının hesabında *konulan sermayenin payı, satınalma* rizikosunu gözönüne alınmamakta, buna mukabil ücretsiz dağıtılacak eserler —dolaylı olarak— maliyet içinde yer almaktadır. Maliyete eklenen % 40; dağıtımçı veya kitapçı komisyonu, taşıma gideri karşılığı olarak düşünülmüş olabilir.

Görülüyor ki Üniversite yayınlarının ancak tamamı satıldığı takdirde Devlet yatırdığı paranın tümünü geri alabilir. Pazarlama bu açıdan önem kazanmaktadır. Özellikle tamamı satılabilecek ders kitaplarında döner sermaye modeli satış gelirlerinin yeniden baskı işlerinde kullanılmasına imkân verecek, bu oranda Devlet yeniden ödenek vermekten kurtulacaktır.

Üniversitelere ayrılan ödeneklerden ne kadarının yayın işlerinde kullanıldığı tesbit etmenin —bütçe pozisyon numarası ve R formülü dolayısıyla— mümkün olmadığı daha evvel belirtilmiştir. Aynı sebeple ve kesin hesap kanunlarının yıllarca sonra yayınlaması dolayısıyla irad kaybolunan yayın satış gelirlerinin miktarı da belli değildir.

Özel kesim yayınlarında «maliyet + % 40» formülüne göre kitap fiyatının tesbit edilemeyeceği açıktır. Yayımcı genel gider payı ile koyduğu

sermaye karşılığı beklediği kâr payını ve riziko karşılıklarını kitap fiyatını hesap ederken gözönüne almaya mecburdur. Buna rağmen yeni basılan üniversite yayınlarının fiyatı ile özel yayın fiyatı arasında önemli bir fark görülmemektedir. Bu durum pazarlama gücü dolayısıyla özel yayında baskı sayısının daha yüksek tutulması, kamu kesimi basımında (meselâ Üniversite Basımında) bastırılan kitaplarda forma başına ödenen paranın çok daha yüksek olması gibi sebeplerle izah edilebilir.

15. Parasız dağıtım : Üniversite yayınlarının —karşılıklı olmak kaydı ile— üniversite içindeki ve dışındaki, hattâ gerekirse Türkiye dışındaki ilgili kütüphanelere parasız dağıtılması normal bir olaydır.

Üniversite ve akademi yayınlarının öğretim üye ve yardımcılara parasız dağıtılması Türkiye’de adeta bir gelenek halini almıştır.

Bu uygulamanın kitapsever öğretim üye ve yardımcılara sağladığı yararlar açıktır. Hiç bir zahmet ve maddî külfete katlanmadan özel kitaplığımızın bu kitap ve dergilerle zenginleşmesi biz öğretim üyeleri ve yardımcılara için gerçekten sevindirici bir olaydır. Ancak, zamanla bu kitap ve dergilere yer bulmak ciddi bir sorun olmakta, dağıtılan kitap ve dergilere konu olarak ilgi duymayanlar bu kitapları çeşitli yollarla ellerinden çıkarmayı tercih etmektedirler.

Parasız dağıtılan bazı kitap ve dergilerin, bu eserler henüz kitapçılara satılmak üzere verilmeden, bazı kitapçılarda satıldığına şahit olanlar az değildir.

ÜYY parasız dağıtım konusunu şu şekilde düzenlemiştir : «Üniversitelerde yayımlanan her türlü yayından yayın yapan kuruluşun konu ile ilgili öğretim üye ve yardımcılara, tüm üniversitelerdeki konu ile ilgili öğretim üyelerine birer adet» parasız olarak verilir (m. 17 d).

Ayrıca Yönetim Kurulu kararı ile her türlü yayınlar «bilim dalı ile ilgili» diğer kuruluş ve *kişilere* de ücretsiz dağıtılabilir (m. 15 c. 2).

«Aradan beş yıl geçtiği halde satılmamış kitap ve diğer yayınları uygun görülecek bir indirimle, hatta gerektiğinde ücretsiz olarak ilgililere intikal ettirmeye yönetim kurulları yetkilidir» (m. 20).

Parasız dağıtım sisteminin ve uygulamasının yayımcı kuruluşların propagandası ve yayınların ilgililere duyurulması bakımından da faydaları vardır. Ancak parasız dağıtım sistemi ve uygulanması, üniversite yayınlarında *maliyeti sanıldığından pek yüksek bir savurganlığa* sebep

olmaktadır. Hesabı yaparken bu yayınların baskı maliyetini değil, hiç de az olmayan taşıma giderlerini de gözönüne almak gerekir.

Üniversite ve diğer bilim ve kültür yayınlarının satın alınmasında kullanılmak üzere *kitap kuponu* çıkartılmasını ve parasız dağıtımına son verilmesini İkinci Yayın Kongresine sunduğum tebliğde önermiştim.

Öğretim üye ve yardımcılara brüt maaşlarının meselâ % 10'u tutarında verilecek kitap kuponları ile ilgililer bu programa girecek kuruluşların kitaplarını, dergilerini kendi ihtiyaçlarına ve tercihlerine göre satın alabilecekler; böylece parasız dağıtımın sebep olduğu savurganlık ortadan kalkacaktır.

Öğrencilere yardım için üniversite bütçesine konulacak ödeneğin bir kısmı ile de ilgili kuruluşların emrine kitap kuponu verilmelidir. Böylece başarılı veya mali durumu iyi olmayan öğrenciler ilgili kuruluşların vereceği kitap kuponları ile programa giren kuruluşların kitaplarını kendi ihtiyaç ve tercihlerine göre satın alabileceklerdir.

Üniversite yayınlarının iyi bir şekilde pazarlanması halinde, programa giren kuruluşların yayınlarını satın almakta kullanılacak kitap kuponları, bilim ve kültür yayınlarına *gerçek talebi* etkileyecek; döner sermayeli kuruluşların çalışmalarında parasız dağıtımdan ortaya çıkan sakıncaları önleyecek; kitap kuponları, bütçeden yapılacak dolaysız yardım ve ödenekler kadar kültür ve bilim yayınlarının artmasında, pazarlanmasında ve satışların canlandırılmasında önemli bir rol ifa edecektir.

16. Sonuç :

1. 1979 - 1980 öğretim yılında yüksek öğretim alanında 222.904 öğrenci vardı ve öğretim kadrosu 15.697 di. 1980 yılında yeni kayıt kontenjanı 32.258'dir. Üniversiteler 127.360 öğrencisi, 13.511 öğretim üye ve yardımcısı, 23.242 öğrencilik yeni kayıt kontenjanı ile yüksek öğretim hayatımızın temel kuruluşu durumundadır (1981 yılı programı, RG. 4 Haziran 1981, s. 325).

Yüksek öğretimdeki sayısal gelişme; kültür, meslek ve gelir düzeyinin yükselmesi üniversite ders kitaplarına ve diğer yayınlarına talebi önemli bir şekilde artırmıştır.

Yayınları tanıtmak, geniş bir pazarlama ağı kurmak suretiyle talebi etkilemek, daha canlı tutmak, böylece üniversite yayınları için ayrılan ödenekleri döner sermaye olarak kullanarak ve yayın alanına yapılan

yatırımları verimli bir hale getirerek yayın gücünü arttırmak mümkündür.

Üniversitelerimizin yayın hizmetleri kadar, dağıtım ve satım hizmetlerine de önem vermeleri gerekir.

2. Üniversiteler Kanununa aşağıdaki hükmün ilâve edilmesi veya Üniversiteler Kanunundaki döner sermayeyi düzenleyen m. 74'den yararlanarak aşağıdaki esaslara göre üniversite yayınevlerinin kurulması lâzımdır :

«Her üniversitede döner sermaye ile çalışacak bir yayınevi kurulur. Döner sermayenin personel giderleri üniversite bütçesinden karşılanabilir.

Üniversite yayınevlerinin görevi, üniversite ve fakülteler ile bunlara bağlı enstitüler ve yüksek okullar tarafından bastırılan kitap ve dergileri tanıtmak, pazarlamak ve satmaktır. Üniversite yayınevleri özel kitapevlerine de komisyon karşılığında üniversite yayınlarını satma yetkisini verebilir.

Fakülteler öğrencileri için kitap satış bürosu işletebilirler.

Üniversite yayınevleri ile ilgili ortak esaslar ve bu yayınevleri arasındaki işbirliği Üniversitelerarası Kurul tarafından, diğer hususlar üniversite senatolarınca kabul edilecek yönetmeliklerle düzenlenir.»

3. Savurganlığa sebep olan üniversite yayınlarının parasız dağıtım yerine «kitap kuponu» sistemi geliştirilmelidir.